

Forord

Om metropolernes modernitet og mangeartede rum

MARIANNE PING HUANG

Walter Benjamin indleder en anmeldelse af Marthe Bibescos *Catherine-Paris* (1928) med „En bibliografisk allegori: Den franske hovedstads gudinde, i sit boudoir, hvilende i drømme. En marmorkamin, gesimser, svulmende polstringer, dyreskind på divan og gulv. Og nips, overalt nips. Modeller af Pont des Arts og Eiffeltårnet. Stående på sokler, for at vække erindringen om så meget der er ved at dø hen, i bittelille målestok Tuilerierne, Temple og Chateau d'Eau. I en vase de ti liljer fra byens våben. Men hele det maleriske *bric-à-brac* er forøget med, overtrumfet af og begravet i en uoverskuelig mængde af tusindartede bøger – sedeser, duodeser, oktaver, kvartformater og folioer i alle størrelser og farver – der fra luften rækkes frem af ubelæste amoriner, der af fauner rystes ud af portierernes overflødigshorn, der bredes ud for hende af knælende genius'er: Den digtende klodes hyldest. Kyske, lukket med spænder og klædt i rynket læder, gadefortegnelser fra byens ungdom, som for den sande kender er langt mere forførende end de afklædte og yppige billedatlasser. Skamløst har *Paris' Mysterier* blotlagt sig i kobberstikkens sorte pragt. [...] Vi må imidlertid ikke glemme det vigtigste i dette barokke emblem, som her skitseres post festum: Hvordan bogflommen, der i forgrunden flyder ud over boudoirets hvælvede rampe, slås op for fødderne af en kritiker-forsamling, som har fuldt op at gøre med at dele og gribe bøgerne.“¹

Allegorien fortæller om dét Paris, som man kender fra Benjamins analyser af det 19. århundredes hovedstad under en tidlig

modernisering og som moderne erfaringsform. I det lille stykke finder vi souvenir-analysen fra „Zentralpark“, byens monumenter er i miniatureformat gjort mobile og flyttet ind i en individuel erindrings raritetskabinet. Klunkestils-boudoiret er – som i stykket „Hochherrschaftlich möblierte Zehnzimmerwohnung“ – sådan et erindringsrum, fyldt af souvenirs, men også et rum, hvor det fremmede og hedengangne har vundet indpas som 'stykker': en divan fra Tyrkiet, dyreskind fra eksotiske verdensdele, antikke og barokke semiguder, som fra alle sider udgyder alverdens kartografier og prospekter over og romaner om byen. I boudoiret findes altså både byen og verden; kloden, metropolen og det private modtagelsesværelse er foldet ind i hinanden og virker sammen. Metropolens feticherende og rastløse kulturtilstand kan også aflæses af kritikernes virke i allegoriens forgrund; ganske uden opmærksomhed på den hvilende gudinde kappes de om at erhverve sig værkerne om hende.

Benjamin omfatter hele scenen med den fascination, som også kendetegner hans skelsættende analyser – og besyngelser – af Paris som indbegrebet af den moderne metropol. Ikke overraskende har anmeldelsen titlen „Paris als Göttin“; mellem værkerne til gudindens hyldest ligger vel også hans egne Paris-skrifter. Allegorien over „die Hauptstadt der Welt“ kan således også læses som en allegori over Benjamins egen storby-analytik, der som den klassiske by-roman er fanget mellem detaljernes lille format og bykortets overblik. Forelskelsen er ikke til at tage fejl af; når Benjamin andetsteds anfører, at Paris er Hele Verdens Hovedstad, sker det ikke kun på skrømt: I Benjamins Paris brydes alle metropulers modernitet. Det er både begrænsningen og fascinationen ved den benjaminske storbyanalytik – de enkelte prosastykker får selv karakter af fetich.

Benjamins mangeartede beskrivelser og mikroanalyser af Paris, men også af Berlin, er og har været retningsgivende for urbanitetsanalysen og for analysen af, hvad man kunne kalde metropol-litteraturen. Hos Benjamin spejler Berlin og Paris sig i hinanden, Paris fører til Berlin i bl.a. *Berliner Kindheit um Neunzehnhundert* (1938) og *Einbahnstrasse* (1926) og Berlin-stykkernes erindringskarakter belyser fascinationen og nærsynetheden i Pa-

ris-stykkerne, citaterne og iagttagelserne i *Passagen-Werk*. Benjamins parisiske metropoltyper, flanøren, dandyen og samleren er adresser i en kortlægning af den moderne erfaringsform, som hans by-analyse indgår i – og hvor byens modernisering (faktuel og i litteraturen) spiller sammen med en næsten etnografisk beskrivelse af storbymassernes forsøg på at differentiere og kortlægge den ny verden, som i det 19. århundrede vokser frem af hovedstæder, der sprænger voldanlæg og bymure.

Når Benjamins allegori danner indgang til Passages tema om metropol og modernitet er det dog ikke, fordi temaet er viet den benjaminske metropolanalyse, omend der bestemt findes ekkoer af den i flere af temaets artikler. Hvad allegorien også viser os, er umuligheden af ganske at adskille byen som kulturfænomen, som litteratur og kritikens tilgang til begge dele. I „Paris als Göttin“ forsvinder genstanden for hyldesten, gudinden selv, vi hører blot at hun hviler drømmende. Samlingen af nips og strømmen af bøger overtager vor opmærksomhed. Byen er formidlet, omsat i andre størrelser og medier, men denne formidling er selv en del af metropoliseringen. Heller ikke kritikere – står også vi dér, neden for rampen? – vier gudinden nogen opmærksomhed, men i deres iver og travlhed er også de en del af metropolens moderne bevægelighed og rastløse kultur. Når vi har samlet en række artikler om metropolernes modernitet og den moderne metropol-litteratur i Europa fra Balzacs Paris til Kureishis London, er det hverken for at skille kulturanalyse fra litterær analyse eller for at privilegere én af delene; det er derimod for at lade en række kritikere bringe byernes mangeartede rum – byplaner og arkitekturer, livfuldhed og livløshed, detaljer og prospekter – og ikke mindst deres forlængelse i og forvandling til litteratur i indbyrdes bevægelse og således analytisk at udvide metropolernes rum af moderne erfaring og æstetik.

I artiklen „Benjamin, byen, Balzac“ (*Kritik 114*) gør Svend Erik Larsen opmærksom på, at Benjamins indlevende – eller feticherende – byanalytik har bidraget i afgørende grad til kulturanalysen af de tidligt moderne europæiske metropoler; men at kultur-

analysen også har begrænset en del af Benjamins egne og andres analyser af metropol-litteraturen til tematiske illustrationer af en kulturdiagnostik. Yderligere pointerer Svend Erik Larsen, at Benjamins Paris i det 19. århundrede kun er ét billede af én metropol i én fase af storbyens udvikling. Paris er ikke mønstergyldig for alle europæiske hovedstæder, som udvikles til moderne metropoler i løbet af det 19. århundrede. I Paris skete moderniseringen gennemgribende og over kort tid samtidig med, at den mytologiseredes som en moderne mentalitet. Det samme kan dog siges om Wien med udgangspunkt i Ringstrasse-projektet og om Ernst Machs og Robert Musils Wien, som her behandles i en artikel af Peter Nielsen.

Og udviklingen fortsatte – både de facto i byerne, i fantasmerne om dem og i den litterære byfremstilling. Svend Erik Larsen peger i „Benjamin, byen, Balzac“ på, at den modernistiske by eller det 20. århundredes metropol er euro-amerikansk og i stigende grad globaliseret; i denne metropol kan man finde en matrice for den mediemæssige globalitet, som har fået sit 'sted' med Marshall McLuhans globale landsby. At denne globalisering også kan fortolkes under en europæisk, ja, parisisk optik, viser Søren Pold i sin artikel om Balzacs panoramiske Paris og Paris' panoramaer som moderne medier, der i dag kan genfindes i Internettets rundhorisonter over Potsdamer Platz anno årtusindskiftet. Set under panoramaets horisont er metropolens moderne erfaringsform et spørgsmål om sans- og medieæstetisk organisering: „Der er en ultraviolet og en ultrarød viden om denne by, som ikke længere lader sig tvinge af bogens form: Fotografi og bykort, – den nøjagtige viden om detaljen og om helheden“.² En anden udvikling i retning af metropolens globalisering, som også delvis har sin prototype i det amerikanske, er den multikulturelle storby; en europæisk fortolkning af denne udvikling, som er faktisk påtrængende og som geninddrager forstæderne som zoner for modernitetserfaring, gives af Mette Jørgensen i en artikel om Hanif Kureishis London. Det samlende, historiske længdesnit gennem metropolkulturens stadige modernisering fra 1800-tallet og ind i det kommende millenium kan, som Henning Goldbæk

gør det, læses gennem Berlin-romanen fra Theodor Fontane til Günther Grass.

Benjamins allegori over bøgernes Paris er også en allegori over metropolens mangeartede rum: Den er et faktisk og historisk dokumenterbart rum, der lader sig ritualisere som mytisk rum for en fælles erfaring – emblematiske herfor er kenderens fetichering af de gamle bykort – eller lader sig kortlægge som et subjektivt erindringsrum gennem private samlinger af snapshots, souvenirs og miniaturer. Byen er foruden sin byplan, sine bygninger og arkitektoniske moderniseringer et rum for fælles og individuel kulturel praksis, hvilket behandles af Svend Erik Larsen i temaets åbningsartikel om byens rum og byens kommunikation. Hvad der synes uomgængeligt er interferensen mellem det faktiske rum, byplanen og arkitekturen, og et virtuelt rum for bevægelse og beskrivelse, som også er byernes litterære rum. I litteraturen om en by sker der ikke alene det, at byen kortlægges på ny, men også ofte det, at byens historicitet slår igennem den litterære kartografi. Det er velkendt, når det gælder Balzacs Paris eller Musils Wien, hvor historicitet og mytologisering spiller sammen i billederne af de store byer, vi synes at kende – og genkende, når vi besøger dem. Anderledes anakronistisk slår byens evidens og en tids sociale kortlægning igennem i Svend Åge Madsens verdensskabende Århus-romaner. Vi er på hjemmebane, når vi iagttaget hvordan Madsen omskaber en provinsby i metropolens bilde gennem teknikker og topoi fra den klassiske byroman, derfor bliver modstanden fra byens detaljer og stedernes nære historie så meget des tydeligere.

Når Benjamin et sted skriver, at Paris er en stor bibliotekssal, der gennemstrømmes af Seinen, peger sammenstillingen af bibliotek og by på en interferens mellem byens moderne Gründerfortællinger og deres modsvar i de store by-romaner: Byens monumenter og steder har inspireret til bøger om byen, men en bys bøger kan også blive dens monumenter. *Ulysses* er Joyces monument over Dublins modernitet; gennem billedet af de 'vandrende klipper' fortolker René Rasmussen en optisk og tekstuel bevægelighed i Joyces roman, og Rigmor Kappel Schmidt behandler

Gaudís arkitektoniske forvandringsrum og grøteskgørelsen af metropolen i Eduardo Mendozas *Miraklernes by* om Barcelonas entreprenante banditter og Verdensudstillingen tidligt i det 20. århundrede. Allerede fra den tidlige metropolisering i det 19. århundrede var indspejlingen af verden som et sted i byen en attraktion og et emblem for metropolens magt – og for dens senere udvikling. Panoramaets rundhorisont udpeger fantasmagorisk verdens vidåbenhed, mens verdensudstillinger i London, Paris og Barcelona i lighed med byernes varehuse, passager og bazarer udgjorde alverden en miniature, til fascination og til fals. Alverden havde til huse i metropolen. I Martin Zerlangs artikel får alverdens dyr i Københavns Zoologiske Have deres hjem i byen og deres plads i litteraturen om København.

Mellem artiklerne vil man i dette nummer af *Passage* finde en række litterære 'byer' af forfatteren Merete Pryds Helle. Stykkerne indgår i en roman med arbejdstitlen *Men jorden står til evig tid*, som udkommer i efteråret 1996. *Men jorden står til evig tid* kan læses som en fortsættelse af romanen *Vandpest* fra 1993, hvor Merete Pryds Helle lader en sproglig forvandringsproces interferere med en landskabelig forvandling og en filosofisk refleksion af omverdensproblemet, som dette formuleres af bl.a. David Hume. I stykkerne om „Byen“ vil man genfinde den præcise behandling af en proces, der her forbinder det humane, byens hverdagslige detaljer og verdens ahumane bevægelser – vinden, elektriciteten, vandet under og omkring byen, den digitale susen. Det mangeartede rum, som hos Merete Pryds Helle er byens, opstår imellem en næsten præsokratisk elementar-bevidsthed og en detaljering af byens konkrete sammenstyknings og individuelle verdener. Paris i det 19. århundrede var „Ville Lumière“, nye medier og nye metropoler gav en ultraviolet, en ultrarød, en digital viden om byen, som både genkalder og udvider modernitetserfaringen fra de tidlige metropoler. Hos Merete Pryds Helle forbindes byen, dens indvånere og alverden digitalt. Byen er på nettet, og det 19. århundredes nervøsitet og nervespænding er blevet global, „én strøm af informationer, der downloades og granskes. Og lægges ind i smalle eller brede erindringsspor, hvor nervecellerne står og slår til og fra og danner et mønster.“ Ligeså globalt

og formende er imidlertid vandet og vinden i byen. Lysnettet, digitaliseringen, meteorologien og biokemien forbinder sig nu i byen. *Passages* præsentation af udviklingen i metropolernes modernitet går fra Benjamins hyldest til „Paris als Göttin“ til Merete Pryds Helle sammenskrivning af menneske, energi og by:

Måske synker havet ned i himlen. Måske er det omvendt. Lyset skiller havet fra himlen. Lyset samler dem. Netværket er byens hornhinde, et lysende øje omgivet af væsker, af salt. Øjet er forbundet til hjernens elektriske strøm. En impuls farer afsted. De elektromagnetiske hvirvler er et nervebundet bag byens pupil.³

Tegningerne i dette nummer af *Passage* er udført af kunstneren Teddy Sørensen, som i 1994 udgav *Tushrejse* med Peter Laugesen og Klaus Ribbjerg. Serien af tegninger er ikke illustrationer til nummerets tema, men behandler alligevel forholdet mellem detaljering, bevægelse og rum, som spiller en gennemgående rolle i metropolernes modernitet.

Uden for tema bringer vi „To be (guilty) – or not to be (guilty)“, et essay af Bo Kampmann Walther om Søren Kierkegaards „Skyldig’ – ‘Ikke Skyldig’“.

Næste *Passage* handler om lyrikkens stemme.

Passage 22 dedikeres til Poul Borum, som også *Passage* er stor tak skyldig for hans årelange og engagerede arbejde for de litterære tidsskrifter.

Noter

1. Walter Benjamin: *Gesammelte Schriften*, Frankfurt a.M., 1980. Bd. III, p. 139. Egen oversættelse.
2. Op. cit. *Denkbilder*, „Paris, die Stadt im Spiegel“. Bd. IV, 1, p. 357. Egen oversættelse.
3. Merete Pryds Helle: „Byen“, in: *Men jorden står til evig tid*.